

БАТЬКІВСЬКА ГРОМАДСЬКІСТЬ ЯК СУБ'ЄКТ РЕФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ СИСТЕМИ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Автор обґрунтовує актуальність дослідження соціальної ролі батьків у сучасних освітніх процесах, характеризує правові засади участі батьківської громадськості в управлінні освітніми закладами; аналізує результати прикладних соціологічних досліджень щодо взаємодії батьків, учнів і студентів; види та форми громадської активності батьків у вирішенні освітніх проблем.

Ключові слова: освіта, соціальна група, соціальний інститут, батьки, учасники освітнього процесу, реформа.

Постановка проблеми. Освіта є тим соціальним інститутом, в якому, з одного боку, закріплюються і відтворюються характерні риси сучасного соціуму, а з іншого – формуються передумови соціальних змін, визначаються перспективи суспільного розвитку. На необхідності реформування системи освіти України уже багато років наголошують провідні науковці, громадські діячі, політики, вчителі та ін. Освітні реформи багатовекторні, потребують одночасного вирішення нормативно-правових, організаційних, кадрових і фінансових питань. Вони торкаються інтересів абсолютної більшості громадян. Але рівень залученості до їхнього проведення, статус активного учасника реформаційних процесів належить, як правило, досить вузькій групі осіб.

Загалом реформи освітніх систем тривалий історичний період мали вектор «зверху до низу», що пояснюється типом суспільства, його соціальною структурою, роллю сім'ї, Церкви, держави, політичних інституцій на різних щаблях суспільного розвитку. Прийняття нових законів України «Про вищу освіту» (2014 р.), «Про освіту» (2017 р.) кардинально змінює і структуру навчального процесу, і управління освітою, і закладає дещо інші принципи фінансування. Але це тільки перші законодавчі кроки на шляху реформ, успіх яких залежить від активності конкретних учасників освітнього процесу – вчителів, викладачів, управлінців сфери освіти, студентів, а також громадських організацій та рухів. В сучасних умовах розвиток освіти перестає бути виключно справою держави. Він стає полем багатоаспектної партнерської взаємодії центральних і регіональних державних органів з органами місцевого самоврядування, освітніми закладами, педагогами, батьками, студентами, учнями, потенційними роботодавцями, громадськими об'єднаннями. Аналіз проблем сучасної системи освіти виявляє нагальну потребу налагодження дієвих відносин державних, регіональних органів управління освітою і організацій громадянського суспільства в Україні як визначального чинника підвищення ефективності реформ. Дослідники зазначають, що на сьогодні громадські структури, які діють разом з державними органами управління, часто займаються хоча і важливими, проте не основними питаннями: батьківські ради в основному вирішують питання грошових дотацій на потреби школи; опікунські ради також займаються вишукуванням для шкіл додаткових коштів, залучають окремих громадян та організації до поліпшення умов навчання, зміцнення матеріально-технічної бази; учнівське самоврядування не прописане в законодавчих актах; студентське самоврядування, хоч і представлене у вчених радах, фактично дотичне лише до вирішення другорядних питань і не має впливу на основну діяльність вищої школи; загальні збори загальноосвітніх навчальних закладів не вирішують перспективних питань розвитку освіти [12]. Саме тому для розв'язання вищезазначених проблем необхідне проведення досліджень і розроблення на їх основі концепцій та моделей організації, функціонування й удосконалення державно-громадського управління розвитком освіти на всіх її рівнях.

Мета статті – актуалізувати соціологічну проблематику вивчення батьків як специфічної соціальної групи, від позиції якої значною мірою залежать напрям та ефективність сучасних реформ системи освіти в Україні. **Основними завданнями** є: проаналізувати правові засади участі батьків в освітніх процесах; окреслити роль освіти в закріпленні соціальної нерівності в сучасному українському суспільстві; на основі результатів емпіричних соціологічних досліджень з'ясувати як оцінюють роль батьків учні та студенти; охарактеризувати приклади активної участі батьківської громадськості в освітніх реформах.

Ступінь наукової розробки. Проблеми реформ в сучасній українській системі освіти набули висвітлення в роботах В. Астахової, В. Арбеніної, В. Андрущенко, В. Бакірова, О. Балакіревої, І. Гавриленка, Л. Гаєвської, С. Оксамитної, В. Лугового, Г. Тодосової, Л. Сокурнянської, С. Щудло та ін.

Виклад матеріалу. Законом України «Про освіту» батьки здобувачів освіти визнаються учасниками освітнього процесу поряд із здобувачами освіти, педагогічними, науково-педагогічними, науковими працівниками, фізичними особами, які провадять освітню діяльність, та іншими особами, передбаченими спеціальними законами та залучені до освітнього процесу в порядку, що встановлюється закладами освіти [5]. Таким чином, аналізуючи роль батьківської громадськості у процесах реформування системи освіти в Україні маємо на увазі саме батьків здобувачів освіти. Це велика соціальна група (йдеться про мільйони громадян, діти яких є учнями чи студентами), яка має ряд характеристик, що утруднюють її вивчення, а саме: належність до неї є плинною, обмеженою в часі терміном навчання дітей; соціальний склад надзвичайно мозаїчний, відображає всі групи і прошарки соціальної структури (вікові, національні, територіальні, професійні, класові тощо); певна частина цієї групи одночасно входить до складу груп інших учасників освітнього процесу (є вчителями, викладачами і навіть здобувачами освіти) або дотичних до нього (роботодавцями або управлінцями).

Законодавство України окреслює правові засади участі батьків в освітньому процесі. На батьківську громадськість покладають значні сподівання щодо розвитку державно-громадського управління розвитком освіти. Адже управління закладом освіти в межах повноважень, визначених законами та установчими документами цього закладу, здійснюють і колегіальні органи громадського самоврядування (поряд із засновниками, керівниками закладів освіти, колегіальними органами управління закладів освіти). Стаття 28 Закону України «Про освіту» визначає органи батьківського самоврядування складовою частиною громадського самоврядування в закладах освіти, яке опікується питаннями організації та забезпечення освітнього процесу в закладі освіти, захистом прав та інтересів учасників освітнього процесу, організацією дозвілля та оздоровлення, можуть брати участь у громадському нагляді (контролі) та в управлінні закладом освіти у межах повноважень, визначених законом та установчими документами закладу освіти [5]. Зазначається, що сім'я є першоосновою розвитку дитини як особистості, а батьки мають рівні права та обов'язки щодо освіти і розвитку дитини. Батьки мають право захищати права та інтереси здобувачів освіти; звертатись до закладів освіти, органів управління освітою з питань освіти; обирати заклад освіти, освітню програму, вид і форму здобуття дітьми відповідної освіти, брати участь у громадському самоврядуванні тощо. Батьки здобувачів освіти зобов'язані виховувати у дітей соціально визнані цінності (повагу до гідності, прав і законних інтересів людини, етичних норм та ін.), настановами та особистим прикладом утверджувати повагу до суспільної моралі тощо. Вказується, що органи державної влади та місцевого самоврядування мають поважати право батьків виховувати своїх дітей відповідно до власних релігійних і філософських переконань, а суб'єкти освітньої діяльності мають враховувати відповідні переконання під час організації та реалізації освітнього процесу, що не повинно порушувати права, свободи та законні інтереси інших учасників освітнього процесу. Зауважимо, що при характеристиці певних прав та обов'язків батьків здобувачів освіти використовуються поняття «діти», яке, як відомо, має певні вікові межі (до 14 років, до 18 років), що різняться як у міжнародно-правових документах, так і в юридичній та

педагогічній літературі. Виникає питання, до якої міри у такому випадку поширюються такі права та обов'язки на батьків студентів, які у переважній більшості є повнолітніми. Відповідно у Законі «Про вищу освіту» роль батьківської спільноти окреслена мінімально (опосередковано відображена тільки у положенні про органи громадського самоврядування у сфері вищої освіти і науки). Попри загалом задовільну правову основу діяльність батьківських комітетів у загальноосвітніх школах є традиційною, коло питань – обмежене, а у вищих навчальних закладах про активну зацікавлену участь батьків у навчально-виховному процесі у широкому значенні не йдеться.

Правові гарантії є досить важливим фактором діяльності суб'єктів суспільних процесів, але як показує практика вони не стають основними мотиваційними чинниками до активної діяльної участі в реалізації мети освітніх реформ – створення такого освітнього простору, який сприяє формуванню і розвитку людського капіталу необхідного для творчої реалізації особистості в умовах сьогодення. Соціологи все частіше вказують на значення цінностей у формуванні активної громадянської позиції, вплив громадської думки. Багаторічні дослідження засвідчують, що громадянам України притаманне ставлення до освіти як до вагомій соціальної цінності. У суспільній свідомості рівний доступ до освіти є складовою поняття соціальної справедливості, а також важливим елементом певної моделі соціального успіху. Ще і сьогодні продовжує функціонувати стара радянська модель («через освіту в інтелігенцію»). Освіта розглядається як певний «соціальний ліфт». Така модель диктує індивіду, чого і як він повинен досягти. Людина за загальним правилом засвоює цю модель успіху як даність, при цьому вона може прагнути до досягнення соціального успіху, може і не прагнути до нього (мотивація досягнення успіху і мотивація уникнення невдачі), але вона у будь-якому випадку визначає свою життєву стратегію на основі прийнятих в суспільстві критеріїв соціального успіху. Красномовними є результати опитувань стосовно факторів досягнення високого соціального становища у нашій країні, серед яких першість займають впливові родичі (51,1%), походження з родини з високим соціальним становищем (37,9%), заможні батьки (36,5%) та уміння іноді йти в обхід закону (33,1%). Що ж до можливості досягнення людиною високого соціального становища у розвинених країнах Заходу, то домінуючими є «високий інтелект» (56,4%), «гарна освіта» (49,3%) і, з певним відривом, на третій позиції – походження з родини з високим соціальним становищем (24,3%) [13, с.503, 504].

Йдеться не тільки про стратифікаційну функцію освіти та сім'ї, а й загалом про взаємодію освіти з соціальною структурою суспільства. У соціологічній науці існують різні погляди на цей процес. Прибічники концепції меритократії (влади найбільш обдарованих) вважають, що система освіти формує і визначає соціально-класову структуру суспільства. З функціоналістської точки зору, освіта – це раціональний спосіб розподілу людей відповідно до їх здібностей, коли найбільш талановиті й активні люди посідають вищі посади. А сама система освіти сприяє створенню рівних можливостей і сприятливих умов для висхідної мобільності, оскільки в закладах освіти оцінюють людей за їх досягнення, незважаючи на класову належність, расу, стать тощо. Згідно з теорією людського капіталу освіта – це капіталовкладення в тих, хто навчається. Як і всі капіталовкладення, в майбутньому воно принесе прибуток. На підставі цього обґрунтовується нерівність дорослих людей, яка зумовлена кількістю і типом капіталовкладень в освіту. Такі аргументи виправдовують нерівність між людьми, оскільки суспільство здійснило неоднакові витрати на їх підготовку до різних видів діяльності.

Якщо прибічники теорії функціоналізму підкреслюють позитивне значення взаємодії освіти з соціально-класовою структурою, то з точки зору теорії соціального конфлікту ця взаємодія має негативний характер, оскільки освіта приховує у собі небезпеку конфліктних ситуацій, є втіленням різних групових конфліктів, сприяє експлуатації та пригнобленню груп, які перебувають у несприятливих умовах.

Дослідник соціально-класових засад освітньої нерівності в Україні С. Оксамитна зазначає, що в пострадянський період існування українського суспільства відбувається

поглиблення процесу поляризації рівнів освіти, іншими словами – збільшується кількість індивідів на полюсах освітньої ієрархії (неповна середня і вища освіта). Спостерігається поступове сповільнення обмінної (циркуляційної) освітньої мобільності між вихідцями із різних соціальних прошарків суспільства. Інститут освіти втрачає функцію забезпечення рівності можливостей, меритократичності процесу відтворення нерівності, перетворюється у фактор закріплення існуючої нерівності і соціальної замкнутості високоосвічених і низькоосвічених спільнот, що в перспективі може мати негативні наслідки для суспільства, перетворити освітню, а через неї і соціальну нерівність, у спадкову [7, с.134]. У період соціальних трансформацій роль освіти як фактору соціального відтворення посилилась і відповідно послабшала роль освіти як соціального ліфту. Високоосвічені і високостатусні соціально-класові категорії населення отримують більше можливостей для використання освіти як механізму соціального відтворення, соціальної іммобільності своїх дітей, приналежності їх до тих самих класових категорій, що й батьки. І навпаки, можливості малоосвічених і низькостатусних класових категорій використовувати освіту в якості механізму соціальної мобільності для своїх дітей зменшується, внаслідок чого процеси циркуляції соціальної мобільності сповільнюються.

Теоретичні викладки використані автором, щоб підкреслити, що спільнота батьків соціально різноманітна і їхні погляди на освіту і очікування щодо неї можуть бути діаметрально протилежні. На жаль, систематичних емпіричних досліджень щодо вивчення цієї проблеми в сучасному українському суспільстві практично не існує тому для аналізу проблеми використано дослідження, які містять інформацію, що хоч і опосередковано, але дозволяє провести аналіз зазначеної теми.

У колективній роботі, присвяченій вивченню здоров'я та поведінкових орієнтацій учнівської молоді в Україні, можна віднайти дотичну до окресленої проблеми інформацію про роль батьків (блоки питань були присвячені проблемам спілкуванню з батьками, допомоги батьків у навчанні) [6]. Так, за результатами опитування 88% учнівської молоді, незалежно від статі, легко розмовляють на теми, що хвилюють саме з матір'ю, 65% опитаних зазначили, що можуть легко обговорювати свої проблеми з батьком. В сімейному колі проблеми і новини щодня або майже щодня обговорюють понад 60% опитаних. З віком простежується тенденція до ускладнення обговорення молоддю особистих проблем з батьками. Так, майже третина учнів ПТНЗ та ВНЗ, незалежно від рівня акредитації, взагалі ніколи не відвідують місць розваг разом з батьками (28 і 26% відповідно). Щодо батьківської допомоги в навчанні, то 81% опитаних упевнені в готовності батьків взяти участь у вирішенні проблем, які виникають у на вчальних закладах; 85% упевнені в тому, що батьки цікавляться справами в навчальному закладі; 82% вказують, що батьки заохочують їх добре вчитися; 69% зазначили, що батьки готові прийти в на вчальний заклад і поговорити з учителями; батьки 53% опитаних завжди готові допомогти з виконанням домашнього завдання [6, с.78]. Автори дослідження зазначають, що від того, як батьки сприймають та розуміють підлітка, його потреби, інтереси, психологічні стани й переживання, залежить формування цінностей, ідеалів, вироблення самооцінок і оцінок людей, що їх оточують. Усе це позначається на соціальній адаптації дітей.

Поряд з тим є інші опитування, результати яких дають більш проблемну картину. Опитування дітей від 10 до 17 років (4083 респондента: учні 5-11-х класів загальноосвітніх шкіл, студенти 1-2-го курсу ПТНЗ та ВНЗ I-II рівнів акредитації та 1 курсу ВНЗ III-IV рівнів акредитації, а також діти, які не навчаються або не відвідують навчальні заклади), а також батьків та експертів, які працюють з дітьми (квітень 2012 року) проводилось Українським інститутом соціальних досліджень імені О. Яременка за технічної підтримки БФ «Розвиток України» та представництва Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) [8]. Так, 50% опитаних заявили, що спілкуються з батьками мало, причому у вихідні дні значно менше, ніж у будні. З чого дослідники роблять висновок, що основною своєю функцією батьки бачать не стільки виховну (про що дитина думає, чим живе, з ким спілкується і як витрачає гроші), скільки контролюючу (де був, яку оцінку отримав та ін.). При цьому 20% батьків, за словами дітей

не знають, де вони бувають після закінчення уроків, а більше 30% не знають правду про оцінки (чим старша дитина, тим менше батьки знають). На запитання «Чи знають батьки про те, які проблеми хвилюють тебе?» понад 50% дітей відповіли: «Знають погано, або не знають зовсім». Єдине, про що батьки добре знають про свою дитину, це про її здоров'я – про це говорять більше 90% дітей. Найменш реалізовано, на думку дітей, їх право бути почутими. Варіант відповіді «Моя точка зору нікого не цікавить» обрали 15%. При цьому відсоток дітей, які обрали таку відповідь значно більший у школі (до 20%), ніж у сім'ї (чим старша дитина, тим менше до неї дослухаються). Незважаючи на це, довіра до батьківського слова найвища: майже 90% дітей найнадійнішим джерелом інформації вважають батьків. Газетам довіряють 76% дітей. Майже 40% дітей критично оцінюють матеріальне становище своєї родини. З цієї точки зору 30% взагалі не хотіли б жити так, як живуть їхні батьки. Зате духовно успадкувати приклад батьків готові 75% дітей. Батьки ж оцінюють матеріальне становище і стосунки в сім'ї в два рази вище, ніж їх діти. Зауважимо, що попри загальну пізнавальну цінність інформації, було б доречно, якби автори дослідження проаналізували її з точки зору соціально групового складу респондентів.

Ще одним джерелом аналізу є опитування студентів ВНЗ, які проводилося компанією GfK Ukraine у період з 15 лютого по 6 березня 2016 року на замовлення Аналітичного центру CEDOS в рамках проекту «Ініціативи з розвитку українських аналітичних центрів» Міжнародного фонду «Відродження» (IRF) у співпраці з Фондом розвитку аналітичних центрів (ТТФ), за фінансової підтримки посольства Швеції в Україні (SIDA). Вибірка дослідження: 831 студент денної форми ВНЗ III-IV рівнів акредитації [4]. За результатами опитування, автори прийшли до висновку, що матеріальне становище студентів також пов'язане з їхніми навчальними результатами: частка відмінників тим більша, чим вищі доходи родини. Серед студентів з неможливих родин відмінників 43%, серед дітей із родини середнього достатку їх вже 50%, а серед забезпечених – 59%. Натомість серед тих, хто навчається переважно на «добре» до неможливих віднесли свою родину 56%, тоді як забезпечених – тільки 37%. Тобто, підсумовують автори дослідження, багатші ймовірно краще вчилися в школі. Аналогічний зв'язок є між навчальними результатами у школі та освітою батьків (особливо матерів): серед матерів відмінників вищу освіту мають 72%. Ці дані можуть свідчити про зв'язок навчальних досягнень учнів та їхньої подальшої навчальної траєкторії, зокрема, доступу до вищої освіти, із рівнем освіти та матеріальним становищем їхніх батьків. Якщо дослідження залежності доступу до вищої освіти від рівня освіти батьків в Україні вже проводилися (С. Оксамитна, 2011 р.), то зв'язок між соціально-економічним статусом учнів і студентів та їх навчальними результатами потребує подальшого вивчення.

У названому дослідженні вивчалась мотивація обрання спеціальності студентами. На думку авторів, причини, які справили основний вплив під час вибору спеціальності, набагато більше пов'язані із власними вподобаннями студентів, ніж із наміром знайти гарну роботу. Більшість студентів (50%) обрали спеціальність, бо цікавляться нею. Майже вдвічі менше студентів (29%) обрали, зважаючи на престиж професії, можливість працевлаштування та гарного заробітку. Водночас 16% студентів були заручниками тих чи інших зовнішніх обставин: порад батьків, знайомих, ціни чи місця на бюджеті. При цьому якщо саме батьки були ініціаторами рішення здобувати вищу освіту, то вибір спеціальності був пов'язаний з цими зовнішніми обставинами майже у половини з них (46%) [4]. Є.Стадний, один з авторів аналітичної роботи над соціально-економічним портретом сучасного українського студента, стверджує, що студенти, яким обрали виш батьки майже не працюють за фахом.

Як вже зазначалось, батьки – це велика соціальна група, яка охоплює значну частину дорослого населення. Таким чином доцільно звернутись до результатів вивчення громадської думки щодо ставлення українців до реформи освіти. У 2016 році лише 2% українців вважали реформу освіти пріоритетною. Про це свідчать результати дослідження «Моніторинг сприйняття прогресу реформ», проведене компанією TNS спільно з Національною радою реформ [9]. Але на важливості освітньої реформи наголосили 38% українців. Українці поставили реформу освіти на 10 місце з 19 запропонованих реформ.

Більш важливими, на думку респондентів, є боротьба з корупцією, реформа фінансової системи, децентралізація, реформа державного управління та ін. За даними опитування Центра Разумкова, взагалі більшість українців виступають проти реформ, які були заплановані в 2017 році (опитування було проведене в жовтні 2017 року серед 2019 респондентів у всіх регіонах України за виключенням окупованих територій) [1]. Згідно з даними цього опитування, найкраще громадяни України ставляться саме до реформи освіти – підтримали її 26% опитаних. При цьому 41,8% опитаних були проти, 11,7% ставляться байдуже, 20,5% не змогли відповісти.

Це ще раз підтверджує, що більшість завжди з острахом та пересторогою ставиться до змін, реформ, трансформацій, навіть якщо їх необхідність усвідомлюється та визнається. Завдання науковців (особливо соціологів) виявляти лідерів думок, визначати групи-підтримки у великих спільнотах (до яких відносяться батьки), співпрацювати з ними та іншими громадськими об'єднаннями в процесі не тільки вивчення, але й формування громадської думки щодо освітніх реформ. Моніторинг тематичної інформації дає яскраві приклади свідомого критичного ставлення батьків до процесів в системі освіти, активної дієвої участі у вирішенні існуючих проблем. До прикладу наведемо публікацію братів Капранових під промовистою назвою «Вища освіта чи лохотрон?» [2], в якій вони розглядають проблеми вищої освіти як з точки зору роботодавців (видавців), так і з точки зору батьків. Перш за все впадає в очі гострота суджень, емоційність викладу (з точки зору викладача вишу – навіть певна гіперболізація). Наприклад, твердження: «ми як роботодавці висловлюємо недовіру українській системі вищої освіти, бо вона не є освітою, а тим більше – вищою»; «сьогодні диплом можна видавати дітям разом зі свідоцтвом про народження»; «ніяких престижних ВНЗ в Україні не існує і ніяких престижних спеціальностей – теж. Так само, як і роботодавці, ми, батьки, не можемо довіряти системі вищої освіти...» Але попри це слід визнати, що автори демонструють дійсно свідому громадянську позицію, називаються такі «больові точки» стосовно яких управлінці чи працівники системи освіти зазвичай мовчать. Загалом виступи активних представників батьківської громадськості (якими б критичними вони не були) є поштовхом до змін, до конструктивної роботи. Адже мовчазна більшість батьків може обрати (а частково вже обрала) інший шлях – навчання власних дітей за кордоном. Так за даними CEDOS, у 2015 році за кордоном навчалося 53 тис. українських студентів, що еквівалентно сукупній чисельності двох потужних вітчизняних університетів (Львівської політехніки та КПІ) або загальній чисельності студентів Рівненської і Волинської областей. Тільки у Польщі навчається понад 20 тис. наших юнаків і дівчат. Причому якщо ще у 2008/09 навчальному році їх було 2 831, то на початок 2015/16 чисельність українських студентів у польських навчальних закладах зростає більш ніж усемеро – до 20 693 [11]. Звичайно, не можна засуджувати дітей та їхніх батьків за те, що вони шукають кращих місць для навчання та свого майбутнього. Головне, на чому слід наголосити, – це те, що наша країна втрачає стратегічно. Відплив талановитої молоді з країни зменшує наші перспективні можливості до розвитку.

Тим ціннішим є досвід громадської діяльності тих батьків, які намагаються сприяти реформуванню вітчизняної системи освіти. Так, у червні 2014 року було створено групу у соціальній мережі Facebook для обговорення освітніх проблем. Взятися початок з ідеї трьох активістів сьогодні ця спільнота об'єднує 45 тис. учасників, а на її основі було створено громадську організацію «КМО «Батьки SOS», щоб надавати допомогу батькам у разі порушення прав їхніх дітей у школі чи садочку та ініціювати системні зміни в освіті. Спільнота працює за алгоритмом: озвучити ситуацію (у школі, чи загалом в освіті); з'ясувати, як ця ситуація співвідноситься із законодавством; формування висновку: що треба змінити – ситуацію чи законодавство; змінюємо разом. За час існування ГО ініціювала численні зміни в системі освіти через громадські ініціативи, участь у колегії МОН, співпрацю з депутатами різних рівнів та громадськими активістами батьківського руху з усієї країни. Зокрема ініціатива «Батьки SOS» щодо конкурсного відбору на посади керівників навчальних закладів знайшла втілення у новому Законі «Про освіту». Але найбільша робота проводиться

для змін у свідомості людей: це відміна шкільних лінійок, шкільної форми, дотримання прав дітей у навчальних закладах, прозорість фінансування. Права учасників навчально-виховного процесу – дітей, вчителів, батьків, роз'яснюються на численних тренінгах у рамках програм «Батьки – педагоги – шкільна адміністрація: діалог партнерства». Діяльності такої громадської організації беззаперечно підтверджує тезу про те, що батьківська громадськість поступово стає активним суб'єктом реформи системи освіти в Україні.

Висновки. Робота над даною статтею дозволила автору зрештою визначитись стосовно того, а чи не краще б її назві відповідала питальна форма: і не тільки у значенні чи є батьківська громадськість суб'єктом реформаційних процесів системи освіти в Україні, а навіть більше – чи існує взагалі «батьківська громадськість» у вигляді організацій, асоціацій або дієвої соціальної групи, громадська думка якої фіксується, вивчається, враховується тощо. Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що значна кількість громадян України в статусі батьків здобувачів освіти мають правові гарантії участі в освітніх процесах (перш за все у формі громадського самоуправління, громадського аудиту тощо). В Україні існують громадські організації, які активно співпрацюють з органами управління освіти на всіх рівнях. Попри те, батьківська громадськість залишається мало дослідженою спільнотою, вивчення якої проводиться епізодично, опосередковано. Громадська думка батьків щодо освітніх процесів і своєї ролі в них не позбавлена певних штампів та стереотипів, що може призвести (а частково – вже призводить) до серйозних проблем. Дослідження цієї групи учасників освітнього процесу має не тільки теоретичну цінність, але дає можливість соціологу реалізувати себе в напрямку публічної соціології, розробки та реалізації конкретних соціальних програм та технологій.

Література

1. Більшість українців виступають проти будь-яких реформ // Дзеркало тижня. – 2017. – 25 грудня. – № 48.
2. Брати Капранови. Вища освіта чи лохотрон? // – Дзеркало тижня. – 2009. – 11 вересня. – № 34.
3. Гаєвська Л. Державно-громадське управління освітою: теоретичний аспект / Л. Гаєвська // Вісн. НАДУ. – 2007. – № 4. – С. 37-47.
4. Жерьобкіна Т. Соціально-економічний портрет студентів: результати опитування [Електронний ресурс] / Т. Жерьобкіна, М. Куделя, І. Самохід, Є. Стадний, І. Когут. – Режим доступу: <https://www.cedos.org.ua/uk/osvita/sotsialno-ekonomichniy-portret-studentiv-rezultaty-opytuvannia>
5. Закон України «Про освіту» // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2017. – № 38-39.
6. Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді: монографія / О. М. Балакірева, Н. О. Рингач, Р. Я. Левін та ін.; наук. ред. О. М. Балакірева. – К.: Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка, 2007. – 128 с.
7. Оксамитна С. Соціально-класові основи освітньої нерівності в Україні / С. Оксамитна // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2006. – № 3. – С. 116-136.
8. Опитування: більше 50% батьків нічого не знають про проблеми своїх дітей // Тиждень [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/News/51357>
9. Реформа освіти не є пріоритетом для українців [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://osvita.ua/school/reform/50442/>
10. Садрицька С. В. Мотивація вступу до ВНЗ українських студентів: тенденції останніх років / С.В. Садрицька // Наукове онлайн видання «SOCIOPOSTIP». – 2010. – № 1. – С. 56-60.
11. SOS: освіта в зоні ризику // Дзеркало тижня. – 2016. – 22 квітня. – № 15.
12. Тодосова Г.І. Шляхи розвитку державно-громадського управління освітою в Україні: європейський досвід та українська реальність / Г.І. Тодосова // Державне управління: теорія та практика. – 2010. – № 1. – [Електронний ресурс] – <http://academy.gov.ua/ej/ej11/txts/10thidur.pdf>
13. Українське суспільство 1992 – 2009. Динаміка соціальних змін / за ред. В. Ворони, М. Шульги. – К.: Інститут соціології НАН України, 2009. – 560 с.

Literatura

1. Bil'shish` ukrayinciv vy`stupayut` proty` bud`-yaky`x reform // Dzerkalo ty`zhnya. – 2017. – 25 grudnya. – # 48.
2. Braty` Kapranovy`. Vy`shha osvita chy` loxotron ? // – Dzerkalo ty`zhnya. – 2009. – 11 veresnya. – # 34.
3. Gayevs`ka L. Derzhavno-gromads`ke upravlinnya osvitoyu: teorety`chny`j aspekt / L. Gayevs`ka // Visn. NADU. – 2007. – # 4. – S. 37-47.
4. Zher`obkina T. Social`no-ekonomichny`j portret studentiv: rezul`taty` opy`tuvannya [Elektronny`j resurs ] / T. Zher`obkina, M. Kudelya, I. Samoxid, Ye. Stadny`j, I. Kogut. – Rezhy`m dostupu: <https://www.cedos.org.ua/uk/osvita/sotsialno-ekonomichniy-portret-studentiv-rezultaty-opytuvannia>

5. Zakon Ukrainy` «Pro osvitu» // Vidomosti Verxovnoyi Rady` (VVR). – 2017.– # 38-39.
6. Zdorov'ya ta povedinkovi oriyentaciyi uchniv`koyi molodi: monografiya / O. M. Balakiryeva, N. O. Ry`ngach, R. Ya. Levin ta in.; nauk. red. O. M. Balakiryeva. – K.: Ukr. in-t socz. doslidzh. im. O. Yaremenka, 2007. – 128 s.
7. Oksamy`tna S. Social'no-klasovi osnovy` osvitn`oyi nerivnosti v Ukraini / S. Oksamy`tna // Sociologiya: teoriya, metody`, markety`ng. –2006. – # 3. – S.116-136.
8. Opy`tuvannya: bil`she 50% bat`kiv nichogo ne znayut` pro problemy` svojix ditej // Ty`zhden` [Elektronny`j resurs] – Rezhy`m dostupu: <http://tyzhden.ua/News/51357>
9. Reforma osvity` ne ye priory`tetom dlya ukrajinciv[Elektronny`j resurs] – Rezhy`m dostupu: <http://osvita.ua/school/reform/50442/>
10. Sadry`cz`ka S. V. Moty`vaciya vstupu do VNZ ukrajins`ky`x studentiv: tendenciyi ostannix rokiv /S.V. Sadry`cz`ka // Naukove onlajn vy`dannya «SOCIOPROSTIR».–2010.– # 1.– S. 56-60.
11. SOS: osvita v zoni ry`zy`ku // Dzerkalo ty`zhnya. – 2016. –22 kvitnya. – #15.
12. Todosova G.I. Shlyaxy` rozvy`tku derzhavno-gromads`kogo upravlinnya osvitoju v Ukraini: yevropejs`ky`j dosvid ta ukrajins`ka real`nist` / G.I. Todosova // Derzhavne upravlinnya: teoriya ta prakty`ka. – 2010. – #1. – [Elektronny`j resurs] –<http://academy.gov.ua/ej/ej11/txts/10thidur.pdf>
13. Ukrainins`ke suspil`stvo 1992 – 2009. Dy`namika social`ny`x zmin / za red. V. Vorony`, M. Shul`gy`. – K.: Insty`tut sociologiyi NAN Ukrainy`, 2009. – 560 s.

Svitlana Tsytko

Parent's public in the role of subject the reform process of education system in Ukraine

The author substantiates the relevance of research on the social role of parents in modern educational processes. The article describes the legal principles of parental involvement in the management of educational institutions; analyzes the results of applied sociological research on the interaction of parents, pupils and students; types and forms of social activity of parents in solving educational problems.

For many years, leading scholars, public figures, politicians and teachers have declared the need for reforms in the education system in Ukraine. Educational reforms require the simultaneous resolution of legal, organizational, personnel and financial issues. They concern the interests of an absolute majority of citizens. But the status of an active participant in the reform processes belongs, as a rule, a rather narrow group of individuals.

Reforms of educational systems for a long historical period had direction from top to bottom. This is explained by the type of society, its social structure, the role of the family, church, state, political institutions at various levels of social development. In modern conditions, the development of education ceases to be solely a matter for the state only. The Ukrainian legislation outlines the legal framework for parents' participation in the educational process.

The article describes the role of education in fixing social inequality in modern Ukrainian society. The results of empirical sociological research are presented as pupils and students assess the role of parents. Examples of active participation of parental public in educational reforms are analyzed.

It is concluded that parents' public opinion about educational processes and of their role in them have of certain stamps and stereotypes, which can lead (and in part - already leads) to serious problems. Studying the role of parents in the modern educational process has not only theoretical value, but also enables the sociologist to realize himself in the direction of public sociology, the development and implementation of specific social programs and technologies.

Keywords: education, social group, parents, participants in the educational process, reform.

Надійшла до редакції 2.10.2017 р.